

DOI: <http://doi.org/10.32750/2023-0122>

УДК: 336.61

JEL: G32, D24

Кужелєв Михайло Олександрович

доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,

Київ, Україна

ORCID ID: 0000-0002-7895-7879

e-mail: m.kuzheliev@ukma.edu.ua

ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ ФІНАНСУВАННЯ КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Анотація. Функціонування комунальних підприємств є важливим фактором забезпечення життєздатності окремих населених пунктів, особливо в умовах воєнного стану в країні. Однак, національна практика фінансування комунальних підприємств свідчить про недостатню ефективність та рентабельність їхньої діяльності, низьку якість послуг, що надаються. Специфікою цього сектору економіки є, з одного боку, державне регулювання окремих комунальних тарифів, а з іншого – наявність природних монополій на ключових видах діяльності (управління твердими побутовими відходами, розподіл та постачання електроенергії та газу, очищення води і утримання водогонів, здійснення перевезень такими крупними спеціалізованими компаніями як, наприклад, КП «Київський метрополітен»). У статті досліджено дискусійні аспекти фінансування комунальних підприємств; наведено класифікацію комунальних підприємств за певними ключовими ознаками (за формою діяльності, за об'єктами, за функціями, за рівнем конкуренції на ринку, за метою діяльності); проаналізовано тенденції створення та розвитку таких підприємств у сучасній історії України. Окреслено основні негативні практики функціонування комунальних підприємств та досліджено їхній вплив на конкурентне середовище на окремих ринках послуг. Визначено необхідність реформування та реорганізації системи комунальних підприємств на основі досвіду країн Східної Європи. Враховуючи існуючі тенденції та наслідки активних бойових дій на окремих територіях України, зроблено висновок про доцільність внесення змін до законодавства та максимального залучення приватного бізнесу на більшість сегментів, окрім природних монополій. Це дозволить знизити обсяги державної допомоги в окремих галузях, сформувати ринкові ціни на послуги та спрямувати зекономлені ресурси на фінансування інших соціальних та економічних програм розвитку.

Ключові слова: комунальне підприємство; фінансування; доходи; видатки; рентабельність власного капіталу; державна допомога.

ВСТУП

Постановка проблеми. Початок активної фази російської війни проти України загострив низку проблем як у сфері публічних фінансів, так й у системі корпоративних фінансів. Однією з таких проблем можна вважати різке падіння власних доходів як на рівні держави, так і на рівні територіальних громад. І якщо на рівні державного бюджету проблема дефіциту вирішується за рахунок грантової допомоги країн-партнерок, то на місцевому рівні базисом збереження соціального рівня мали б стати підприємства комунальної власності, особливості функціонування яких визначено статтею 78 Господарського кодексу України [1]. Згідно даних Державної служби статистики України [2], до повномасштабного збройного вторгнення країні було зареєстровано більше чотирнадцяти тисяч підприємств комунальної форми власності. Але діяльність далеко не всіх комунальних підприємств (далі – КП) можна вважати ефективною. Відтак за неофіційними даними близько 3 тисяч перебуває у стані припинення діяльності, зокрема через проблеми фінансування. Тому в сучасних умовах дослідження питань щодо фінансування комунальних підприємств та їхнього впливу на

конкурентне середовище є актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі теоретичні та методологічні аспекти фінансування підприємств комунальної форми власності та ефективності їхньої діяльності знайшли своє відображення у роботах таких науковців, як О. Жулин, Л. Зеленюк-Джунь [4], Д. Загірняк, В. Глухова, Х. Кравченко [7], В. Меженська [11], А. Нечипоренко [6; 9; 12], Б. Прохоров, О. Лоневський [3], І. Рекуненко [14] та ін. Однак, недостатньо уваги у вітчизняній літературі присвячено дослідженню питань ефективності фінансування комунальних підприємств в сучасних умовах.

Мета статті – на основі системного підходу дослідити дискусійні аспекти фінансування комунальних підприємств в Україні та можливості щодо підвищення ефективності їхнього функціонування.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Згідно чинного законодавства КП беруть безпосередню участь у процесі виконання бюджетних програм у сфері надання комунальних послуг, охорони здоров'я, благоустрою, капітального будівництва, функціонування комунальних аптечних мереж та ін. І звісно, що в умовах воєнного стану, коли податкові надходження бюджетів всіх рівнів системно скорочуються, а видатки на оборону, соціальну допомогу постраждалим та ліквідацію наслідків військових дій зростають кратно, збільшення рівня самофінансування та ефективності діяльності КП набувають особливої актуальності.

Водночас діяльність підприємств комунальної форми власності не можна назвати ефективною. Згідно оцінки аналітиків ринку, більше третини КП є системно збитковими, особливо це стосується тих підприємств, що надають послуги за регульованими тарифами і не можуть навіть підтримувати на належному рівні комунальні мережі й здійснювати їхній ремонт, модернізацію та оновлення [3]. Крім того, діяльність КП несе ризики впливу на конкурентне середовище, адже частина з них фактично монополізували окремі напрями господарської діяльності на місцевому рівні. Ця проблема вже носить системний характер в Україні, адже досвід навіть країн Східної Європи свідчить про те, що аналогів КП у них вже майже не існує, а відповідні послуги місцеві громади отримують переважно від господарських товариств на конкурентній основі.

Проблемою комунальних підприємств є небажання з боку місцевої влади ефективно використовувати фінансові ресурси та розвивати підприємство з метою надання якомога якісніших послуг споживачам [4].

Якщо проаналізувати існуючий досвід функціонування КП, то всю їхню сукупність можна систематизувати за рядом ключових ознак (за формою діяльності, за об'єктами, за функціями, за рівнем конкуренції на ринку, за метою діяльності) (Таблиця 1).

Національна практика свідчить про те, що більше 20% КП є природними монополіями. Це зумовлено тим, що через високі витрати на фоні фіксованих на рівні держави тарифів, вхід інших компаній не має сенсу. Підприємства-монополісти на такому ринку є більш ефективним (як це не парадоксально) – за рахунок ефекту масштабу їхні фіксовані витрати на одиницю товару (послуги) є нижчими (наприклад: водопостачання, розподіл та доставка газу та електроенергії тощо). Як наслідок, понад 34% комунальних підприємств є системно збитковими, а їхня рентабельність $ROE = 0$ (у приватному секторі рентабельність власного капіталу близько 0 мають менше 18% підприємств).

Таблиця 1

Класифікація комунальних підприємств
(Джерело: складено автором на основі [3; 5; 6])

Ознаки класифікації	Види КП
За формою діяльності	- КП, що діє на основі комунальної власності громади;
	- державні підприємства;
	- підприємства змішаної форми власності;
	- спільні КП;
	- підприємства колективної власності;
	- приватні підприємства.
За об'єктами діяльності	- об'єкти соціальної сфери;
	- комерційні об'єкти.
За функціями	- адміністративні підприємства;
	- сервісні підприємства;
	- балансоутримуючі підприємства;
	- виконавці соціальних функцій;
	- інші підприємства.
За рівнем конкуренції на ринку	- природні монополії;
	- постачальники соціально важливих послуг;
	- підприємства конкурентних галузей;
	- підприємства суміжних галузей.
За метою діяльності	- отримання прибутку;
	- забезпечення потреб громадян;
	- забезпечення діяльності адміністрації відповідного рівню.

Причиною такого фінансового становища є негнучке, непрозоре, а дуже часто політично заангажоване регулювання комунальних тарифів. Найбільша кількість збиткових комунальних підприємств знаходиться саме у тих галузях, які безпосередньо контролюються Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі – НКРЕКП). Сукупний збиток лише 74 таких підприємств у 2018 році склав більше 17% всіх збитків КП в Україні (1,7 млрд грн). А показники ROE для регульованих НКРЕКП підприємств дорівнював -0,09 у той час, як в середньому по галузі він складав +0,02 [3].

Від'ємна рентабельність власного капіталу стосується зокрема підприємств, що надають послуги загального економічного інтересу (водо-, тепло- і газопостачання, управління побутовими відходами) та громадського транспорту. У цих сферах більшість підприємств є комунальними. Вони надають комунальні послуги за регульованими тарифами і мають зазвичай досить високий ступінь зношеності основних фондів. Негативні рівні дохідності власного капіталу не забезпечують оновлення й підтримку основних фондів та інвестиції в людський капітал (працівників), необхідних для забезпечення належної якості суспільних послуг для комунальних підприємств [7; 8].

Певні особливості щодо фінансування КП вносить й нерівномірність їхньої кількості по областях країни (Рис. 1).

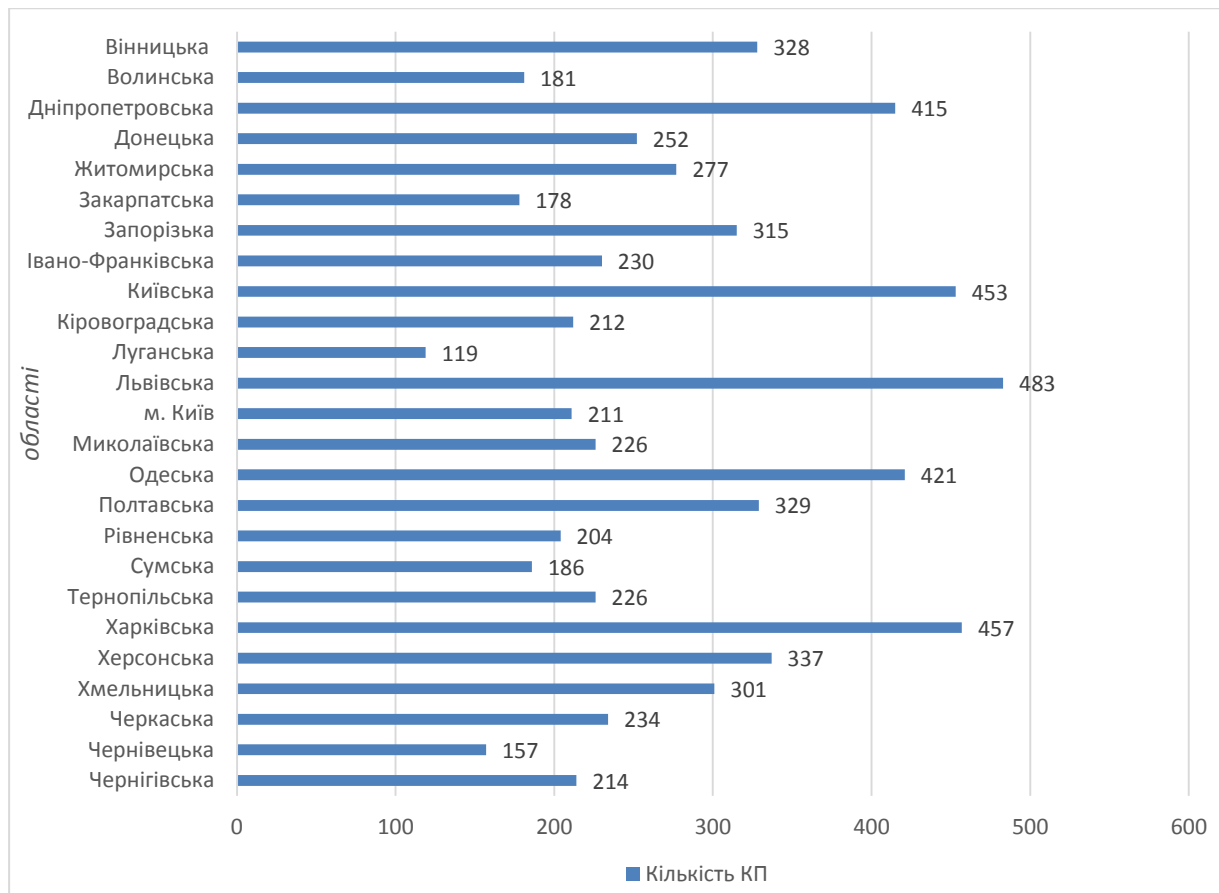

Рис. 1. Кількість комунальних підприємств за областями*

*дані 2018 року без урахування тимчасово окупованих територій України

Джерело: складено автором на основі [2; 3]

Крім того, кількість КП не завжди відповідає густоті населення та податковим можливостям регіону. Так, до початку активної фази війни Луганська область з 2101,653 тис. населення мала 119 КП (без врахування тимчасово окупованої території) у той час, як Львівська область з 2476,113 тис. населення – 483. Історично більшість КП було зареєстровано у першій половині 2000 років (більше 1500 підприємств), а у столиці піковим був 2007 рік.

Ще один важливий аспект фінансової діяльності КП – це отримання допомоги, у тому числі від держави [9]. З одного боку, це об'єктивна необхідність підтримки неефективних підприємств комунальної власності, з іншого – це запобіжник появи конкуренції на окремих напрямках задоволення соціальних стандартів на місцевому рівні. Проблемним є конфлікт інтересів для органів місцевого самоврядування, які одночасно є власниками КП та замовниками послуг у нього.

Зважаючи на значний рівень зношеності основних фондів, недостатнє фінансування галузі може призвести до виникнення небезпечних та аварійних ситуацій, підвищення соціальної напруги в суспільстві, погіршення екологічної ситуації у містах. Оскільки основні фонди в секторі комунального господарства є зношеними, вони потребують оновлення і модернізації, що може здійснюватися за рахунок таких джерел

фінансового забезпечення, як кошти бюджету, а також грантової допомоги, вітчизняних та міжнародних кредитів, лізингу тощо [7].

Розглянемо детально фінансову діяльність підприємств окремих галузей комунального господарства [10-12].

Одним з важливих напрямків діяльності КП є управління відходами. Поводження з твердими побутовими відходами в Україні фактично стало природною монополією, на відміну від досвіду європейських країн, де цю послугу можуть надавати приватні компанії на основі тендерів. Управління твердими побутовими відходами передбачає надання громадянам низки пов'язаних послуг: прибирання випадкового сміття, обслуговування інфраструктурних складових збору сміття (контейнери, пункти сортування та переробки, урни тощо), транспортування твердих побутових відходів до полігонів або станцій переробки та безпосередньо використання полігонів та станцій переробки сміття. Об'єктивно лише остання послуга (використання полігонів та станцій переробки сміття) є природною монополією, а три попередні групи послуг можуть бути конкурентними й їх не обов'язково мають надавати виключно КП. Певних особливостей на цьому ринку додає той факт, що з 01.05.2019 р. тарифи на вивезення твердих побутових відходів регулює не держава, а місцеві органи самоврядування. А для штучного створення конкуренції зареєстровано кілька КП, які фактично «контролюють сміття» або у певному районі міста, або розподілили ринок в розрізі обслуговування населення або юридичних осіб. Звісно, що саме ці КП й отримують державну допомогу та завдяки цьому перемагають у конкурсах на надання послуг з управління твердими побутовими відходами.

Ще один напрям діяльності КП, який став популярним в останні роки – це надання охоронних послуг шляхом створення служб муніципальної варти та охорони. Згідно реєстру Міністерства внутрішніх справ КП отримали 41 ліцензію на надання охоронних послуг – 26 на створення муніципальних варт, 15 – на охорону власного майна. Одночасно реєстр містить інформацію про видачу більше 7700 ліцензій на надання аналогічних послуг приватним підприємствам. Тобто цей ринок доволі конкурентний з формальної точки зору. Але по факту на місцевому рівні тендерів майже не проводилося (хоча система Prozorro має такий функціонал) і послуги замовлялися у КП з послідуною державною допомогою та субсидіюванням. Тобто доцільно на законодавчому рівні змусити проводити закупівлю охоронних послуг через систему закупівель, а дотаційні охоронні КП мають бути ліквідовані.

На муніципальному рівні також є ціла низка засобів масової інформації – телеканалів та періодичних видань. Всі вони фактично утримуються за кошти місцевих бюджетів і активно використовуються як інструменти впливу на громадян з боку окремих посадовців, особливо під час виборів, або для прибирання конкурентів з електорального середовища. Слід зазначити, що в Україні створений суспільний мовник та ціла система його регіональних представництв для публічного та незалежного висвітлення інформації. Він функціонує на кошти платників податків і цілком задовольняє потребу місцевих громад у інформаційному забезпеченні. Тобто засоби масової інформації не мають бути КП та не мають бути кишеньковими медіа в руках місцевих політиків.

Достатньо зловживань спостерігається й на ринку аптечних закладів. Як правило комунальні аптеки створюються задля організації та проведення соціальних програм щодо пільгового забезпечення місцевих мешканців, у тому числі на безоплатній основі для окремих пільгових категорій громадян. Основні зловживання на цьому ринку стосуються надання в оренду муніципального майна за різними ставками. Так, ставки оренди приміщень для муніципальних аптек та комерційних підприємств можуть

відрізнятися в рази. Крім того, місцеві очільники не дозволяють відкривати аптечні пункти приватних підприємців на території муніципальних медичних закладів, де рентабельність продажів ліків максимальна. Це відбувається в умовах того, що державні програми забезпечення ліками пільгово або безоплатно здійснюються аптеками незалежно від форми власності. Тобто, приватні аптеки виконують соціальну функцію так само, як й муніципальні. Така ситуація є неприйнятною, саме тому Антимонопольний комітет України рекомендує встановити однакові ставки оренди для всіх учасників цього ринку.

Приклади неефективної діяльності КП на місцевих ринках можна продовжувати, але проміжний висновок полягає в тому, що треба вносити зміни в існуюче законодавство та максимально залучати приватний бізнес на більшість сегментів, окрім природних монополій. Це дозволить знизити обсяги державної допомоги в окремих галузях, сформувати ринкові ціни на послуги та спрямувати зекономлені ресурси на фінансування інших соціальних та економічних програм розвитку.

Цікавим в цьому плані є зарубіжний досвід щодо місцевих політик функціонування КП. Так, досвід країн Східної Європи передбачає самостійність місцевих органів самоврядування у забезпеченні доступу до ринку комунальних послуг. Муніципалітети мають право або надавати певні послуги самостійно, створюючи необхідні КП, або проводити тендерні процедури щодо залучення приватних підприємств для надання певних послуг. В Польщі свого часу всі КП було трансформовано у комерційні підприємства, а місцеві органи мають право бути засновниками та співвласниками таких компаній. У той же час КП в країнах Східної Європи доволі часто провадять діяльність у сфері опалення, каналізації, громадського транспорту, управління твердими побутовими відходами, управління спортивними об'єктами тощо. А у малих населених пунктах вищезазначені послуги надає одне підприємство, так як утримувати декілька економічно недоцільно [13; 14]. Однак, як правило, законодавство передбачає проведення оцінки економічної ефективності надання комунальних послуг, якщо їх надає КП, кожні п'ять років. Крім того, місцеві органи влади мають право прийняти рішення щодо приватизації окремих КП через аукціон. Крім того, у Польщі, Угорщині та Румунії можливо надання державної допомоги постачальнику комунальних послуг. Але, на відміну від України, таку допомогу можуть отримати й приватні компанії.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином, аналіз національної практики фінансування комунальних підприємств дозволяє зробити наступні висновки:

1. Необхідно перевести більшість ринків комунальних послуг на конкурентну основу. Це дозволить підвищити ефективність та якість послуг, встановити ринкові ціни на послуги та зменшити обсяги державної допомоги.

2. У комунальній власності мають залишитися лише природні монополії та життєво важливі для конкретної територіальної громади КП. Всі інші послуги мають проходити процедури конкурсів, тендерів та публічних закупівель.

3. Антимонопольний комітет України має здійснювати системний фінансовий контроль за наданням місцевими органами самоврядування державної допомоги підприємствам-постачальникам комунальних послуг на конкурентній основі.

4. У законодавстві необхідно чітко прописати цілі некомерційної діяльності для місцевих адміністрацій, які можна використовувати під час створення нових КП.

5. Необхідно розробити кодекс управління КП – своєрідну модель корпоративного управління підприємств муніципальної власності, який має містити

чіткі правила реєстрації, звітності, запобігання конфліктам інтересів, повноваження наглядових рад, системи внутрішнього та зовнішнього контролю тощо.

6. Мають бути чіткі вимоги до розкриття інформації КП. Така інформація має накопичуватися у єдиному державному реєстрі з відкритим доступом для будь-якого громадянина та громадської організації. Розкриттю має підлягати вся фінансова звітність місцевого органу влади, закупівлі, доходи керівників.

Запропоновані заходи по реформуванню системи фінансування комунальних підприємств мають сприяти підвищенню їхньої діяльності, розвитку конкуренції на цьому ринку, встановленню ринкових цін на окремі послуги та запобігання корупційних зловживань з боку окремих місцевих керівників. Подальші дослідження даної проблематики передбачають розробку комплексу рекомендацій та моделей реформування системи фінансування комунальних підприємств в умовах динамічного зовнішнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України : від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Прохоров Б., Лоневський О. (2020). Як фінансування комунальних підприємств обмежує конкуренцію? Аналітична записка : Центр економічної стратегії. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Mun_enterprises.pdf
4. Жулин О. В., Зеленюк-Джунь Л. В. (2020). Управління фінансовими ресурсами комунальних підприємств і перспективи їх розвитку. *Бізнес Інформ*. №7. С. 174–180.
5. Кужелев М.О., Плахотнюк В.В. (2018). Формування місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації. *Економічний вісник університету*. Випуск 36/1. С. 302–312.
6. Нечипоренко А.В. (2019). Фінансові інструменти стимулювання регіонального розвитку: практика використання в Україні : монографія. К. : Вид-во «Центр учбової літератури», 224 с.
7. Загірняк Д. М., Глухова В. І., Кравченко Х. В. (2021). Діяльність комунальних підприємств і їх фінансове забезпечення в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8528>
8. Ковальова К.В. (2019). Теоретичні аспекти управління кредитоспроможністю підприємства. *Економіка та держава*. № 12. С. 55–60.
9. Нечипоренко А. В. (2016). Роль фінансових інструментів держави в забезпеченні розвитку місцевого самоврядування. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Вип. 17 (3). С. 109–112.
10. Кужелев М. О., Немсадзе Г.Г., Плахотнюк В.В. (2020). Пріоритетні напрями оптимізації фінансової архітектури корпорації в умовах нестабільного економічного середовища. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. № 3(74). С. 249–255.
11. Меженська В.В. (2012). Діагностика фінансового стану корпорації в умовах динамічного зовнішнього середовища. *Схід*. 2012. №1. С. 62–67
12. Нечипоренко А. В. (2017). Механізм реалізації регіональних інвестиційних програм як фінансовий інструмент стимулювання регіонального розвитку. *Схід*. 2017. Вип. 6 (152). С. 22–27.
13. Кужелев М. О. (2020). Управління публічними фінансами в умовах реформування економіки України. *Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України* : зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф., 26-27 березня 2020 р. Ірпінь. С. 42–44.
14. Rekunenko I. (2018). Discretionary budget expenditure in the system of state regulation of the country's socioeconomic development. *Public and Municipal Finance*. №7. P. 8–18.

Mykhailo Kuzheliev

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Finance
National University of «Kyiv-Mohyla Academy»,
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-7895-7879
e-mail: m.kuzheliev@ukma.edu.ua

**DISCUSSION ASPECTS OF FINANCING COMMUNAL
ENTERPRISES IN UKRAINE**

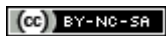
Abstract. The functioning of communal enterprises is an important factor in ensuring the viability of individual settlements, especially in the conditions of martial law in the country. However, the national practice of financing communal enterprises shows insufficient efficiency and profitability of their activities, low quality of services provided. The specificity of this sector of the economy is, on the one hand, state regulation of individual utility tariffs, and on the other hand, the presence of natural monopolies on key types of activities (solid household waste management, distribution and supply of electricity and gas, water purification and maintenance of water mains, transportation of such large by specialized companies such as, for example, KP "Kyiv Metropolitan"). The article examines controversial aspects of financing communal enterprises; the classification of utility enterprises according to certain key features (by form of activity, by objects, by functions, by the level of competition on the market, by purpose of activity) is given; trends in the creation and development of such enterprises in the modern history of Ukraine are analyzed. The main negative practices of the functioning of communal enterprises are outlined and their impact on the competitive environment in individual service markets is investigated. The necessity of reforming and reorganizing the system of communal enterprises based on the experience of Eastern European countries has been determined. Taking into account the existing trends and consequences of active hostilities in certain territories of Ukraine, a conclusion was made about the expediency of making changes to the legislation and the maximum involvement of private business in most segments, except for natural monopolies. This will make it possible to reduce the amount of state aid in certain sectors, to form market prices for services and to direct the saved resources to finance other social and economic development programs.

Keywords: communal enterprise; financing; income; expenses; return on equity; state aid.

REFERENCES

1. Economic Code of Ukraine No. 436-IV of 16 January 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. The official website of the State Statistics Service of Ukraine. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Prokhorov B., Lonevskiy O. (2020). How does the financing of utility companies limit competition? Analytical note: Center for Economic Strategy. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Mun_enterprises.pdf
4. Zhulin O. V., Zelenyuk-Dzhun L. V. (2020). Management of financial resources of communal enterprises and prospects for their development. *Business Inform.* №7. P. 174–180.
5. Kuzheliev M.O., Plahotnyuk V.V. (2018). Formation of local budgets in conditions of budgetary decentralization. *Economic Bulletin of the University.* Issue 36/1. P. 302–312.
6. Nechyporenko A.V. (2019). Financial instruments for stimulating regional development: practice of use in Ukraine: monograph. K.: Publishing House "Center for Educational Literature", 224 p.
7. Zahirnyak D. M., Glukhova V. I., Kravchenko H. V. (2021). Activities of communal enterprises and their financial support in conditions of decentralization. *Efficient economy.* № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8528>
8. Kovalyova K.V. (2019). Theoretical aspects of credit management of the enterprise. *Economy and the state.* № 12. P. 55–60.
9. Nechyporenko A. V. (2016). The role of financial instruments of the state in ensuring the development of local self-government. *Scientific Bulletin of Kherson State University.* Issue 17 (3). P. 109–112.
10. Kuzheliev M.O., Nemsadze H.G., Plahotniuk V.V. (2020). Priority directions for optimizing the corporation's financial architecture in an unstable economic environment. *Bulletin of the Kherson National Technical University.* № 3(74). P. 249–255.
11. Mezhsenska V.V. (2012) Diagnostics of the financial state of the corporation in the conditions of a dynamic external environment. *East.* № 1. P. 62–67

12. Nechyporenko A. V. (2017). The mechanism of implementation of regional investment programs as a financial tool for stimulating regional development. *East*. Issue 6 (152). P. 22–27.
13. Kuzheliev M. O. (2020). Public Finance Management in the Conditions of Reforming the Economy of Ukraine. *Strategy and practice of innovative development of the financial sector of Ukraine*: coll. the mother III International science and practice conference, March 26-27, 2020. Irpin, P. 42–44.
14. Rekunenko I. (2018). Discretionary budget expenditure in the system of state regulation of the country's socioeconomic development. *Public and Municipal Finance*. №7. P. 8–18.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.